

FÖRORD

KARIN PETTERSSON:

”Hur många här inne tycker att det är ett problem om Googles första sökträff om judendom är en antisemitisk propagandalänk?”

Jag satt i en föreläsningssal på Harvard Law School när internettänkaren och juridikprofessorn Jonathan Zittrain ställde frågan. Jag tryckte på ja-knappen på min mentometer. Strax framgick att bara ungefär en tredjedel av klassen höll med, vilket jag tyckte var chockerande lågt. ”Intressant”, sa Zittrain. ”För ett par år sedan hade knappt någon sagt ja. Något håller på att hända här.”

Jag har levt mitt yrkesliv i politiken och journalistiken, och de senaste tio åren har båda dessa branscher genomgått en dramatisk och djupgående förändring. Institutioner har fallit, polariseringen har tilltagit, demokratin har visat sig mer sårbar än vad många trodde. Vad beror det på?

Jag har i första hand letat efter förklaringar i människors reella levnadsvillkor. Ökande ojämlikhet. Globalisering. Migrationsströmmar. Kvinnors framgångsrika kamp för jämlikhet,

och backlashen mot densamma. Men i bakhuvudet har jag ofta tänkt att den diskussion som förs bland statsvetare och politiska analytiker har missat något. När vi intervjuade författaren och historikern Anne Applebaum för den här boken satte hon ord på den känslan: ”Det finns ett glapp mellan kraften i vreden människor ger uttryck för och det som faktiskt händer i ekonomin.” Enligt Applebaum beror det glappet delvis på hur internet fungerar idag.

Det vi försöker göra i den här boken är att borra vidare i just den frågan. Vad gör sociala medier med oss och med demokratin?

Själv trodde jag länge att internet och sociala medier var något som skulle förändra samhället till det bättre. Jag funderade på hur journalistiska granskningar skulle kunna byggas av många människor gemensamt. Jag hoppades att politiken skulle bli mer öppen, att gamla hierarkier och strukturer skulle falla och nya växa fram. Att andra röster skulle få höras.

Samtidigt såg jag en annan bild. Under drygt sju år, som chef för *Aftonbladets* ledarredaktion, var jag mitt i den tilltagande storm som är svensk politisk debatt och som i allt större utsträckning utspelar sig på sociala medier. Jag levde med en hela tiden stegrande nivå av hat och hot. Jag lärde mig att aldrig någonsin googla mitt namn eller läsa Flashbacktrådar. Jag befann mig i ett dagligt flöde av kommentarer om hur värdelös jag var, att jag borde våldtas, att jag var en landsförrädare. Det var ständiga mikrodoser av adrenalinpåslag och det blev hela tiden värre. Min erfarenhet delar jag med många, särskilt kvinnor, som försöker ta plats i samhällsdebatten.

Sociala medier skapar feedbackloopar där de arga och de med extremt starka känslor i allt högre grad blir de som hörs.

Och sociala medier är en arena där propagandister är skickliga på att manipulera stämningar och ämnesval. Denna nya offentlighet påverkar oss alla, oavsett om vi använder sociala medier eller inte.

När jag slutade på *Aftonbladet* hände något. Jag slutade ha ont i magen när jag öppnade mejlen. Jag började sova och lyssna bättre. Jag tänker (tror jag) friare. Jag har bättre kontakt med mig själv, min egen hjärna, mina egna känslor. Jag störs inte hela tiden av något nytt angrepp som tar uppmärksamheten från det jag höll på med och får pulsen att gå upp. Först när jag aktivt klev av förstod jag hur mycket denna nya offentlighet hade påverkat mig. Att jag hade blivit en sämre mamma, kollega, vän och samhällsmedborgare. På så vis är den här boken för min del också sprungen ur en fysisk och personlig upplevelse.

Förra året hade jag den stora förmånen att få studera journalistik, politisk filosofi och teknik på Harvard och MIT, ett par av världens bästa universitet. Jag ville lära mig mer om hur antidemokratiska krafter organiserar sig på nätet, och hur propaganda påverkar den traditionella journalistiken. Jag fick tillgång till världens ledande experter på dessa frågor, och fick möjlighet att diskutera och ställa frågor under ett helt år. Det slog mig att en gemensam nämnare för många av dem var en djup oro och osäkerhet inför frågan om hur tekniken påverkar oss, och inför framtiden.

Det känns viktigt att understryka att vår tes inte är att demokratins kris eller högerextremismens framfart enkelt kan förklaras med sociala medier. Den nya informationsinfrastrukturen samverkar med andra, djupgående förändringar i ekonomi, normer och sociala strukturer. Men vår övertygelse är

att teknikförändringarna måste finnas med som en central del av analysen. Och att teknikjättarnas enorma politiska och ekonomiska makt är en fråga som angår oss alla.

I början satt jag ofta tyst på seminarierna på Harvard. Allt eftersom tiden gick kände jag att mitt perspektiv, som handlar om politik och det gemensamma, ofta saknades. Jag drabbades av insikten att detta är en diskussion om makt och demokrati, och att den inte bör lämnas enbart åt experter, ingenjörer eller företrädare för teknikjättarna själva.

”Teknik är aldrig ond eller god. Men inte heller neutral.” Den amerikanske teknikhistorikerna Martin Kranzbergs tes finns med som en röd tråd i den här boken. Det finns inget självklart med hur saker blir. Teknik är alltid bärare av värderingar. De finns inbäddade i valet av problem de syftar till att lösa, i hur lösningarna ser ut, och för vem.

Google och Facebook är ett par av världens genom tiderna mäktigaste företag. På bara några år har de förändrat våra samhällen i grunden. Omvälvningen skär igenom det mesta vi gör. Politiken med dess stuprör klarar inte riktigt att hantera den. Journalistiken vet inte riktigt hur den ska rapportera om den. Det är en farlig situation.

Under de år vi jobbat med den här boken har vi intervjuat experter över hela världen, men teknikjättarna själva har ofta varit frustrerande motvilliga att svara på grundläggande frågor om sin verksamhet. Exempelvis var det omöjligt för oss att få en intervju med Google via deras Sverigekontor. Det är en intressant illustration på skillnaden mellan Facebook och Googles PR-prat om transparens och det faktum att de ofta är hemlighetsfulla och svåra att både granska och utkräva ansvar

av. Det pekar på ett demokratiskt underskott, och på de nya maktförhållanden som vi försöker skildra.

Det senaste året har Silicon Valleys värderingar och teknikjättarnas påverkan på demokratin börjat diskuteras allt mer. Den förändring i attityd som Harvardprofessorn Jonathan Zittrain pekade på bland sina juridikstudenter har möjliggjort ett nytt samtal om vägval, värderingar och balansen mellan företag och medborgare. Det är en trasslig tid som väntar, med svåra diskussioner om demokrati, ansvar och gränser för det fria ordet. Men det är samtidigt helt nödvändigt att den kommer igång på allvar.

I bästa fall kan den här boken bidra till ett sådant samtal.

MARTIN GELIN:

Strax efter presidentvalet i USA 2016 satt jag i en tjugusig salong på ett universitet i New York och lyssnade på en samling lutttrade historiker, kloka tidningsredaktörer och eftertänksamma statsvetare som samlats för att diskutera vad det egentligen är som pågår i världen. Målet var att lyfta blicken från USA och diskutera en bredare kris för demokratin och de globala framgångarna för antiliberala rörelser. Teorierna duggade tätt. Det handlade om en långsamt gryende protest mot den globaliserade ekonomins orättvisor, om en allmän turbulens till följd av migrationsströmmar och klimatkris, om naturliga cykler av stabilitet och kaos sedan civilisationens begynnelse.

Men det fanns en elefant i rummet: internet. Ingen talade om den roll som sociala medier, vår digitala nyhetskonsumtion och våra informationsflöden haft för att ruska om den politiska stabiliteten.

Alla försök att hitta nationella, kulturella eller ekonomiska förklaringsmodeller kändes otillräckliga för att länka samman den utveckling som skett de senaste åren i länder så vitt skilda som Filippinerna, Ungern, USA, Indien, Tjeckien och Burma. Framfarten för auktoritära ledare, nedmonteringen av rättsstaten och pressfriheten, inskränkandet av alla de institutioner som upprätthåller en välfungerande demokrati förde de här länderna samman, även när faktorerna som banat vägen för utvecklingen ofta verkade vara motsägelsefulla. Jag hade ägnat de senaste åren åt att undersöka internets bredare påverkan på samhällsutvecklingen och kände att det fanns en berättelse här som den globala intelligenstian missat, eller åtminstone underskattat.

Den moderna webben fick sitt genombrott på 1990-talet, under den liberala demokratins globala segertåg. Muren hade fallit. Friheten skulle nu välla fram över världen. Till och med Kina skulle snart bli en demokrati, förutsåg optimisterna. Men i stället för en stadig förbättring av demokratins ställning världen över har vi sett en reträtt och i många fall en ren kollaps de senaste två decennierna. Enligt Freedom House, som kartlägger global demokrati, har demokratin försvagats i 133 länder i världen sedan 2006. Varje land bemöter ofta detta som ett unikt misslyckande för de egna institutionerna, politikerna och nyhetsmedierna, men vi måste nog inse att det här är en global kris, där det finns gott om röda trådar som faktiskt binder samman alla dessa länder. Internet och sociala medier är givetvis inte de enda, eller främsta, förklaringarna till demokratins kris, men det har saknats övergripande analyser och berättelser om hur internet bidragit till den här perioden av politisk turbulens.

Den här boken fokuserar på ett halvduzin teknikföretag som vuxit fram i Silicon Valley i norra Kalifornien, den plats som det senaste halvsekle varit världens hjärta för teknisk innovation. I flera år har jag rest dit regelbundet, oftast för att skriva reportage för *Dagens Nyheter*, men även för en mer trevande, långsiktig research för den här boken. Jag hyrde små lägenheter i Palo Alto och Cupertino och hängde med techfolk på informella möten, konferenser och spektakulära produktlanseringsfester, för att försöka få en bild av värderingarna som präglar dessa mäktiga företag. När jag berättade om mina reportageresor till Silicon Valley för vänner och kollegor i början av det här projektet var det många som frågade varför jag var så kritisk mot Facebook och Google. De verkade väl schyssta? De har länge varit världens mest beundrade företag och ligger fortfarande högt på listorna över arbetsplatser som unga amerikaner drömmer om att jobba på. Men 2018 behöver jag inte längre övertyga någon om varför det är värt att bevaka Silicon Valley med en kritisk blick.

Under mina besök i Silicon Valley har jag för all del träffat briljanta människor, fascinerande visionärer, energiska unga entreprenörer som genuint förbättrat vår vardag och idealister som sliter outtröttligt för att driva sina arbetsgivare i en mer etisk riktning, eller se till att de anställer fler kvinnor och etniska minoriteter.

Men jag anade också väldigt tidigt att något inte stod rätt till i ledarskapet på dessa företag. Glappet mellan det inflytande på världsordningen som företagen hade och bristen på en öppen konversation om detta ansvar var slående. Ofta var det just folk på teknikföretagen själva som uttryckte de mest alarmerande

varningarna om vad som faktiskt pågick på Google, Facebook och Twitter.

Att ta en fika med en anställd på något av dessa företag de senaste åren har ofta varit att lyssna på små rop på hjälp. De berättar om förlorad idealism, om hopplösa försök att påverka den gigantiska företagsbyråkratin, om den gnagande oron över att de inte alls jobbar för den goda sidan, utan kanske snarare bidrar till att förvärpa många av de problem de är mest oroliga över. De har ofta låtit som folk som hamnat på en anrik politisk institution och ett år senare springer därifrån med ringar under ögonen och krossade illusioner.

Även om många av reportagen i den här boken bygger på besök i Silicon Valley är perspektivet globalt. Vi har mött världsledande experter och forskare på universitet i Berlin och Oxford, vi har besökt dissidenter i Hong Kong, högerextremister i Ungern, statsvetare i Cambridge, liberala debattörer och kämpar för pressfriheten i Polen, Istanbul och Mexico City. Vi har pratat med människorättsgrupper, diplomatiska veteraner och techgurus som ägnat decennier åt att hylla internets potential men inte drar sig för att erkänna hur denna potential krossats.

Vi har sett vad som händer när internet och sociala medier anländer till samhällen som varken haft internet eller välfungerande nyhetsmedier tidigare. Det leder lätt till eskalerande kaos, ofta med våldsamma följder, som vi skildrar i den här boken, med exempel från Indien, Burma och Sri Lanka.

När jag skriver det här förordet, sommaren 2018, kommer det precis en rapport i *New York Times*, där två brittiska forskare har granskat korrelationen mellan Facebook-användande

och attacker på flyktingar i Tyskland. Det visade sig finnas ett väldigt tydligt samband. I de städer och platser där Facebook-användandet är betydligt högre än det nationella genomsnittet har antalet attacker på flyktingar ökat med 50 procent. Veckan då vi lämnar den här boken till tryck har Google precis avslöjats utveckla en censurerad sökmotor i samarbete med Kinas regering. Facebook har fortsatt försvara rätten för förintelseförnekare och nynazister att använda plattformen för att sprida hat och livsfarliga lögner. Deras chef för samarbeten med nyhetsmedier har i sin tur precis sagt i en intervju att Mark Zuckerberg är helt ointresserad av journalistikens välbefinnande, och uppmanat mediehusen att rätta sig efter Facebooks krav, eller finna sig i att ”vi håller er hand när ni ligger på dödsbädden”. Twitter har i sin tur gått ut med ett helhjärtat försvar av den högerextrema konspirationssajten Infowars rätt att publicera innehåll på deras plattform, trots att de uppenbart bryter mot användarregler.

Jag önskar att jag kunde säga att mina resor och intervjuer med Silicon Valleys makthavare gjort mig mer optimistisk över att de här problemen tas på allvar, men sanningen är den motsatta. En slående arrogans och en häpnadsväckande brist på transparens och öppenhet gentemot såväl användare som medier har snarare präglat kommunikationen från teknikföretagens ledarskap. Det är allt för talande att många av cheferna på Facebook och Google numera förbjuder sina egna barn från att använda de produkter som de själva hävdar är oförargliga.

Att skriva en bok kräver alltid en omåttligt stor arbetsinsats, som bara kan slutföras om man verkligen bryr sig om ämnet.

Mitt engagemang för de här frågorna bottnar i att jag en gång för inte alltför länge sedan delade den, kanske lite naiva, drömmen om att internet kunde bli ett verktyg som stärkte demokratin, förbättrade journalistiken, spred kunskap och visdom, främjade dialog och vidgade och nyanserade det offentliga politiska samtalet. Jag hade själv förmodligen inte blivit korrespondent för *Dagens Nyheter* om det inte vore för att nya digitala plattformar gjorde det möjligt för mig att rapportera om amerikansk politik med mer detaljrikedom, entusiasm och i ett snabbare tempo än de etablerade medierna tidigare hade gjort. Jag omfamnade ivrigt och entusiastiskt varje ny plattform som en chans att skapa roligare, smartare, snabbare och djupare journalistik. Internet började som något vackert och det kan återigen bli något vackert.

Men om det var förklarligt att se en romantisk potential i den digitala revolutionen för tio år sedan så finns det ingen ursäkt för att i dag lita på Silicon Valleys makthavare när de lovar att fixa de problem de ställt till med. Det går fortfarande att skapa ett internet som har en nettopositiv roll för demokratin och journalistiken, men just nu är vi väldigt långt från det ögonblicket.

Det här är berättelsen om hur internet gick sönder och hur vi nu kan försöka laga det.